

Мороз Олег Семенович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління та адміністрування;
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізького національного університету

СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Існування, самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави залежить від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її фундаментальних і національних цінностей, а також цивілізованих шляхів формування і способів задоволення гідних умов життєдіяльності. Створення стану захищеності інтересів як суспільства і держави в цілому, так і окремої особистості, зокрема, від внутрішніх і зовнішніх загроз військового, політичного, економічного, соціального та іншого характеру в умовах якого забезпечуються своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація як реальних, так і потенційних загроз у різних сферах життєдіяльності можна, на наш погляд, розглядати як забезпечення безпеки. Таким чином саме поняття «безпека» можна охарактеризувати як певний рівень стабільності і стійкості (політичної, економічної, соціальної тощо) в державі, який забезпечує як безумовне виконання чинних законів і нормативно-правових актів на основі підтримання правопорядку, так і розвиток міжнародного співробітництва на основі добросусідства, захищеності та партнерства. [1, с.54].

В сучасних умовах посилюються загрози безпеці і постають нові виклики щодо захищеності інтересів та зростання стану нестабільності, що пов'язані як зовнішніми викликами, які набувають глобального характеру (ескалація та інтенсифікація міждержавних і громадських конфліктів, в тому числі перегляд національних кордонів поза нормами міжнародного права, де застосування сили і погрози силою повернулися до ганебної практики міжнародних відносин), так і внутрішніми викликами безпеці у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій та інших сферах життєдіяльності держави. Особливу *актуальність* дослідження питань щодо формування підґрунтя та забезпечення певного рівня стабільності і стійкості в державі в цілому та соціогуманітарних аспектів безпеки, зокрема, набувають в Україні – тимчасова окупація російською федерацією частини території нашої держави, масові руйнування як інфраструктури держави так і її економіки в цілому, на тлі посилення демографічної кризи та масової міграції населення, загострення соціальних відносин в суспільстві та проявів певної політичної радикалізації українського суспільства, існування окремих екстремістських настроїв і рухів тощо посилюють виклики щодо безпекових питань.

Повоєнне існування України та її майбутній розвиток має базуватися на основі певних гарантій, отриманих з боку як окремих держав, так і їх об'єднань,

стосовно забезпечення її національної (державної) безпеки – захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. При цьому, законодавство України її національні інтереси визначає як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [2, ст.1].

Таким чином, можна дійти до висновку що національна (державна) безпека має декілька об'єктів безпеки (її рівнів), а саме:

- а) держава**, як соціально-політичний інститут, що здійснює управління комплексом внутрішніх та зовнішніх функцій забезпечення життєдіяльності суспільства на території країни;
- б) населення** цієї країни, що утворює певне *суспільство*;
- в) об'єднання** громадян, що мешкають не окремих територіях країни, які утворюють *територіальні громади* регіонів країни;
- г) господарюючі суб'єкти**, що функціонують в країні для задоволення її національних інтересів;
- д) окремі особисті** – громадяни країни, що перебувають як на території країни, так і за її межами.

Виокремлюючи та здійснюючи ранжування безпеки за її об'єктами (рівнями), необхідно враховувати на те, що кожен з об'єктів (рівнів) безпеки має власні домінанти щодо безпеки, зокрема, наприклад:

- а) для держави** – це є забезпечення як територіальної цілісності, суверенітету та безпеки країни, так і незалежності і самостійності в рішенні усіх зовнішніх і внутрішніх справ;
- б) для окремих територіальних громади та суспільства в цілому** – це збереження і примноження найбільш важливих для них матеріальних благ, навколишнього природного середовища, а також певної національної спадщини на основі дотримання певних духовних, морально-етичних, культурних та історичних цінностей а також зв'язків та відносин між окремим частинами цієї громади (суспільства);
- в) для конкретних громадян** – це дотримання їхніх конституційних прав і свобод, а також наявність гарантій забезпечення цього.

При цьому національна безпека України в цілому складається з істинної низки *акцентів* її формування, забезпечення та розвитку, які становлять певний комплекс так званих «*функціональних безпек*», зокрема, наприклад, таких як:

- а) військово-політичні аспекти** (воєнна та політична (міжнародна та внутрішньо-політична) безпеки); **б) суспільно-громадські аспекти** (безпека суспільства та безпека громадсько-державного ладу);
- в) фінансово-економічні аспекти** (валютно-фінансова та економічна безпеки);
- г) інформаційні аспекти** (інформаційна та кібербезпека);

д) соціогуманітарні аспекти (соціальна безпека);

е) ресурсо-технологічні, інфраструктурні, енергетичні аспекти тощо.

Таким чином, можна *дійти до висновку*, що управління національною безпекою в цілому та формування і реалізацію її стратегії, зокрема, має відбуватися в тому числі на засадах стратегічного менеджменту, яким передбачається формування генеральної (загально-корпоративної) стратегії об'єкта управління шляхом інтеграції усіх його функціональних стратегій з дотриманням певних норм та правил. Кожен з аспектів (функціональних безпек) національної безпеки мусить не лише знайти своє відображення в стратегії національної безпеки України, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання і механізми захисту національних інтересів України [2, ст.1, п.19] як елемент, що є її окремим складником, а також становити частину стратегії, що визначає її спрямування, пріоритети та напрями розвитку державної політики у сфері національної безпеки;

Визначаючи *соціальну безпеку* як стан суспільства, за якого забезпечується мінімальний рівень соціальних умов та соціальних благ (матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо), які визначають гідний і якісний рівень життя як окремої людини, так суспільства в цілому, а також гарантують мінімальний ризик для життя та здоров'я (фізичного, психічного) людей [3, с. 127], необхідно визнати що соціогуманітарні аспекти безпеки не лише є елементом національної безпеки держави, а також і найважливішою складовою економічного потенціалу країни та її економічної безпеки. Саме станом *економічної безпеки* держави визначаються параметри її соціальної політики, яка в прикладному сенсі віддзеркалює забезпечення належного рівня соціальної безпеки. Стан економічної безпеки країни, з точки зору аналізу сприятливих і несприятливих умов її забезпечення та подальшого розвитку економіки країни, надає можливість зрозуміти, як наявні загрози впливають на забезпечення реалізації соціальних інтересів особи, групи осіб (громади) або суспільства. Окрім того, зв'язок між рівнем економічних відносин в країні (відносин пов'язаних з виробництвом, розподілом, обміном та споживанням) та соціогуманітарними аспектами безпеки полягає в тому, що дослідження останніх відбувається з використанням економічних аналітичних методів, а певні економічні показники виступають у якості оціночних критеріїв визначення рівня порогових значень відповідно до необхідного об'єму й якості важливих соціальних потреб та інтересів як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Таким чином, можна *дійти до висновку*, що гарантування та реалізація як окремих складових соціогуманітарних аспектів безпеки, так і соціальної безпеки України в цілому є неможливим не лише без забезпечення національної безпеки країни в цілому, а також без відновлення і розвитку її економіки, зокрема.

Обґрунтовуючи формування та розвиток соціогуманітарних аспектів безпеки України в умовах її повоєнного відновлення, необхідно враховувати на те, що відновлення економіки України, як підґрунтя для забезпечення її

соціальної безпеки, ускладняється цілою низкою чинників, в тому числі такими як:

- обмеженість власних ресурсів для подолання наслідків руйнувань, спричинених війною, для відбудови інфраструктури (енергетичної, логістичної, фінансової тощо) країни в цілому та окремих її регіонів, зокрема, а також відновлення окремих бізнесових активів та виробничих потужностей;
- демографічні втрати в країні в цілому та окремих її регіонах, зокрема, спричинених війною, а також суттєве зменшення трудового потенціалу країни в цілому (значні обсяги міграції населення на тривалий час, що створює передумови для перетворення її в трудову еміграцію в першу чергу для кваліфікованої робочої сили) та її інноваційного потенціалу (зменшення наукової бази для фундаментальних та галузевих наукових досліджень, а також дослідних та проектно-конструкторських установ), зокрема;
- наявність несприятливого (в наслідок існування в умовах післявоєнного стану низки ризиків, пов'язаних як з безпековими викликами післявоєнного стану, так і наявністю суттєвої заборгованості країни перед країнам-партнерами та окремим транснаціональним структурам за результатами війни) для розвитку вітчизняного бізнесу інвестиційного клімату в Україні;
- загострення в посткризовий період конкурентної боротьби як на міжнародній арені в межах світового господарства в цілому, так і в окремих галузях та видах діяльності, зокрема, тощо.

Саме тому, на наш погляд, серед першочергових завдань, що постають перед країною у повоєнний час, провідною є розробка антикризової державної політики щодо подолання наслідків війни та комплексного забезпечення національної безпеки (з врахуванням усіх її аспектів на усіх рівнях).

Відносно реалізації економічних аспектів безпеки на державному рівні, як підґрунтя для створення можливостей розв'язання проблем, пов'язаних з соціогуманітарними аспектами безпеки, першочерговим, на наш погляд, є визначення політики щодо характеру *моделі майбутньої економіки* України, який визначатиме економічні процеси, що відбуватимуться в країні та зв'язки між ними, а саме формування:

- а)** ресурсної економіки – економіки, що спирається на видобуток, первинну переробку та доставку сировини та корисних копалин;
- б)** індустріальної економіки – економіки, що спирається на розвинуте індустріальне виробництво;
- в)** інноваційної економіки – економіки, що спирається на інтелект новаторів і вчених, втілений в розвиток високотехнологічних та інформаційних сфер економіки тощо;
- г)** економіки фінансів – економіки, що базуються на концентрації фінансів (капіталу) й фінансових операціях тощо. [4]

Саме визначення *державної економічної політики* щодо характеру розбудови економічних відносин в країні (відносин що охоплюють як

виробництво і розподіл, так і обмін та споживання), що на тлі наслідків війни та існуючого позитивного іміджу країни серед передових економік світу нової економіки України фактично має передбачати створення нової економіки, надає можливості щодо визначення як допустимих результатів економічних перетворень, так і дозволених критеріїв та параметрів щодо формування соціальної безпеки країни.

Подальшим кроком формування соціальної безпеки та її забезпечення має стати визначення *державної соціальної політики*, що реалізується в умовах повоєнного стану, як на державному рівні в цілому (засади, принципи та параметри функціонування в країні систем соціального забезпечення, соціальної допомоги та соціальної підтримки певних верст населення), так і на регіональному (сфери, напрями та межі соціальної політики регіональних органів управління та місцевого самоврядування) та бізнесовому (формування соціальних відносин та соціальної відповідальності суб'єктів господарювання) рівні.

Державна соціальна політика мусить, на наш погляд, також дати чітке визначення щодо *механізмів* формування та реалізації як з точки зору виявлення та оцінки стану соціальних інтересів, загроз соціальній безпеці та причин, що їх зумовлюють, так і з точки зору визначення можливостей державного, регіонального (місцевого) та бізнесового управління щодо забезпечення соціальної безпеки на відповідному рівні.

Таким чином, можна *дійти до висновку*, що в умовах повоєнного стану країни розв'язання проблем, пов'язаних з соціогуманітарними аспектами безпеки, має передбачати як формування та реалізацію загальної антикризової державної політики забезпечення національної безпеки в цілому, так і державної економічної політики щодо характеру розбудови економічних відносин в країні та державної соціальної політики, щодо визначення як окремих складових соціальної безпеки та кола питань стосовно їх забезпечення на різних її рівнях (різними об'єктами безпеки), так і механізмів формування та реалізації заходів забезпечення соціальної безпеки в країні, в громаді, в окремих бізнесових структурах, підприємствах, організаціях, закладах, установах.

Безумовно, процес формування комплексу організаційно-управлінських заходів щодо соціогуманітарних аспектів безпеки має передбачати як розроблення напрямів удосконалення концептуальної, законодавчої, нормативно-правової бази щодо їх забезпечення, так і запровадження науково обґрунтованої системи оцінки та виміру показників та критеріїв окремих структурних елементів соціальної безпеки, зокрема, таких як безпека проживання, безпека харчування, безпека зайнятості, безпека здоров'я, особиста безпека, криміногенна безпека, безпека навчання, безпека відпочинку тощо. Серед напрямів щодо подальших досліджень соціогуманітарних аспектів безпеки можна також зазначити питання оцінювання стану соціально-економічних і політичних відносин, соціальної напруженості в суспільстві

(регіоні, колективі), прогнозування кризових явищ соціогуманітарного характеру.

Дискусійними залишаються питання відносно співвідношення між безпекою окремої особистості-громадянина (людською безпекою) і безпекою суспільства (громади, колективу), бо лише частина їх безпекових інтересів збігається, а окремі навіть мають певні суперечності. При цьому, традиції та ментальні цінності нашого суспільства, на відміну від західного суспільства де домінує індивідуалістський світогляд та установки, надають перевагу колективістському патерналістському підходу до соціальної безпеки, що потребує також подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України : методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку. Київ: Преса України, 2020. 304 с.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. ст.241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Зеркалов Д.В. Соціальна безпека: монографія. Київ: Основа, 2022. 530 с.
4. Гарматій Н.М., Мартиняк І.О., Ціх Г.В. Класичні та сучасні моделі економіки: навч. посіб. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2023. 300с.